

پروفسور اندرسون و افعی دم عنکبوتی، استان ایلام

استیون اندرسون و فعالیت‌های خزنده‌شناسی او در ایران

محمدامین غفاری

دانشجوی کارشناسی ارشد توسعه گردشگری، دانشکده علوم گردشگری، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران.

ghaffari@stu.usc.ac.ir

مقدمه

و دوزیستان ایران پرداخته‌اند و به کامل‌تر شدن شناخت ما از این موجودات کمک کرده‌اند اما در این میان، نام استیون اندرسون، جانورشناس اهل ایالات متحده آمریکا، درخشان است و نمی‌توان زحمات وی در گسترش علم خزنده‌شناسی غرب آسیا را نادیده گرفت. در این مطلب تلاش شده است با معرفی این شخصیت و تشریح اهم فعالیت‌های ایشان، ضمن آشنا شدن علاقه‌مندان جانورشناسی و هرپینگ^۱ با خدمات آقای اندرسون در ایران، به نوعی تقدیری از زحمات این چهره علمی به عمل آمده باشد.

امروزه می‌دانیم سرزمین ایران به واسطه برخورداری از تنوع اقلیمی و به وجود آمدن زیستگاه‌های محصور در آن توسط رشته کوه‌های البرز و زاگرس، از غنای بالایی در تعداد و تنوع گونه‌های خزندگان برخوردار است که بسیاری از آنان انحصاراً در ایران یافت می‌شوند و همچنان، هر ساله با گسترش مطالعات بر روی این رده زیستی، گونه‌هایی جدید از ایران توصیف یا مشاهدات تازه‌ای گزارش می‌شوند که سطح دانش ما از این مجموعه جانوری را ارتقاء می‌دهند. در طول تاریخ افراد بسیاری به پژوهش بر روی خزندگان

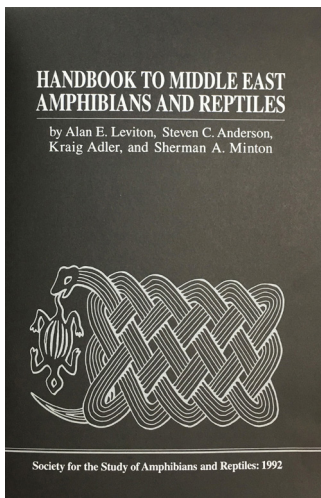
کلمات کلیدی: خزنده‌شناسی، هرپینگ، استیون اندرسون، خزندگان ایران، دم عنکبوتی، دانشمند.

^۱ عمل مشاهده خزندگان و دوزیستان در زیستگاه طبیعی آن‌ها، سبکی از گردشگری حیات‌وحش

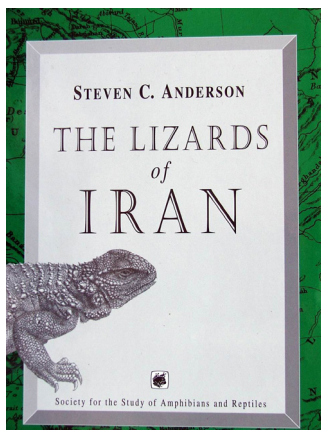
سوابق علمی و زندگی شخصی

استیون کلمنت اندرسون (به انگلیسی: Steven Clement Anderson) در هفتم سپتامبر ۱۹۳۶ میلادی در محدوده پارک ملی گرند کنیون به دنیا آمد. کودکی خود را عمدتاً در ایالت کالیفرنیا گذراند و از سال ۱۹۵۴ تا ۱۹۵۷ در دانشگاه کالیفرنیا ریورساید به تحصیل در مقطع کارشناسی رشته جانورشناسی پرداخت و پس از اخذ مدرک خود، مدتی در ارتش ملی آمریکا (گارد کالیفورنیا) به خدمت سربازی پرداخت. در طول ۱۹۶۰ الی ۱۹۶۳ در مقطع کارشناسی ارشد ادامه تحصیل داد و موفق به دریافت مدرک زیست‌شناسی از دانشگاه ایالتی سان فرانسیسکو شد و در مدت دانشجویی خود در این مقطع، ازدواج کرد و دو سال بعد از ازدواج، صاحب اولین و تنها فرزند خود شد. پس از به اتمام رساندن دوره کارشناسی ارشد، در دانشگاه استنفورد، تحصیل در مقطع دکترای زیست‌شناسی را شروع کرد و در سال ۱۹۶۶ با ارائه پایان‌نامه خود با عنوان «لاکپشت‌ها، مارمولک‌ها و کرم‌سوسمارهای ایران» از این دانشگاه فارغ التحصیل شد. از سال ۱۹۷۲ به مدت ۲۶ سال در دانشگاه پسیفیک به عنوان استاد افتخاری به تدریس موضوعات محیط‌زیست، جانورشناسی، زیست‌شناسی دریا، اکولوژی و تاریخ طبیعی پرداخت. به عبارت دیگر، دامنه حضور او در عرصه علم و دانش محدود به تحقیقات نبوده و در زمینه کارهای آموزشی نیز به دانشجویان بسیاری از ایالات جنوب غربی آمریکا، خلیج کالیفرنیا و حوزه کارائیب تدریس کرده است. حوزه تخصص دکتر اندرسون، جانورشناسی و با تمرکز بر رشته خزنده‌شناسی است و کارهای پژوهشی ایشان تاکنون بر محور شاخه‌هایی نظیر طبقه‌بندی، زیست‌جغرافی، حفاظت، بوم‌شناسی، پراکنش، تاریخ طبیعی و دگرگشت خزندگان و دوزیستان انجام شده است که قلمرو مکانی تحقیقات ایشان عمدتاً در محدوده غرب آسیا با تاکید بر خاورمیانه و شبه جزیره عربستان بوده است. این محقق برای کارهای میدانی خود از کشورهای ایران،

افغانستان، ترکیه، ترکمنستان و امارات متحده عربی بازدید کرده است که بیشترین سهم از این سفرهای فیلدی به ایران اختصاص دارد. حاصل کاوش‌ها و پژوهش‌های آقای اندرسون تاکنون تالیف یا مشارکت در تالیف پنج کتاب و بالغ بر ۱۰۰ مقاله جانورشناسی است. پروفیسور اندرسون تجربه داوری، ویراستاری علمی و بازبینی مقالات بسیار زیادی در زمینه خزندگان غرب آسیا را داراست. عضویت آقای اندرسون در آکادمی علوم کالیفرنیا در بخش خزنده‌شناسی از

کتاب دوزیستان و خزندگان خاورمیانه

کتاب مارمولک‌های ایران

سال ۱۹۶۳، عضویت در هیئت ویراستاران مشاور دانشنامه ایرانیکا در بخش تنوع جانوری ایران، عضویت در گروه متخصصان IUCN، حضور در دو دوره بازبینی لیست سرخ وضعیت حفاظتی خزندگان غرب آسیا و شبه جزیره عربستان و نگارش مقالاتی در مورد پستانداران ایران و افغانستان و آسیای میانه از دیگر مواردی است که می‌توان درباره سوابق وی ذکر کرد. تاریخ و فرهنگ ایران و افغانستان، عکاسی از طبیعت، ساز نی‌انبان اسکاتلندی، غواصی، ورزش‌های رزمی و مقابله با تغییر اقلیم از علایق شخصی این دانشمند معاصر است.

فعالیت‌ها و اقدامات در ایران

آقای اندرسون در سال ۱۹۵۸ یعنی در دوران دانشجویی خود به ایران سفر کرد و پس از ۹ ماه حضور در طبیعت جنوب غرب ایران، به فون خزندگان و دوزیستان غرب آسیا علاقه‌مند شد و موضوع پایان‌نامه‌های ارشد و دکتری خود را بر همین اساس انتخاب کرد. گرچه مطالعه خود بر فون خزندگان و دوزیستان ایران را با کار میدانی آغاز کرد اما در سال‌های آینده استفاده از نمونه‌های موجود در مجموعه‌های موزه‌ای را به تحقیقات خود اضافه کرد و بدین ترتیب مطالعات خود را گسترش داد و پیش برد که حاصلش انتشار مطلبی با عنوان «دوزیستان و خزندگان ایران» در سال ۱۹۶۳ توسط آکادمی علوم کالیفرنیا بود. در زمان تالیف جلد اول کتاب «تاریخ ایران کمبریج» که در سال ۱۹۶۸ منتشر شد، آقای اندرسون در نگارش آن سهیم شد و یک بخش از این کتاب را با نام «تحلیل جغرافیای زیستی مارمولک‌های ایران» را به رشته تحریر در آورد و بدین ترتیب جزو نویسندگان جلد یکم این کتاب ارزشمند قرار گرفت. در سال ۱۹۷۵ از سوی سازمان حفاظت از محیط زیست ایران دعوت شد تا تحت حمایت این سازمان، تحقیقات بیشتری بر روی خزندگان ایران انجام دهد که یکی از نتایج آن ساخت مجموعه خزنده‌شناسی برای موزه تاریخ طبیعی تهران بود. در این پروژه که در زمان شادروان اسکندر

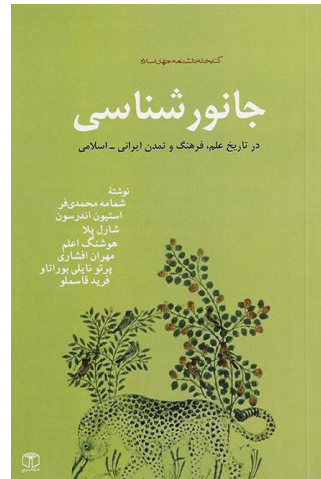
فیروز انجام شد، جناب اندرسون در طول یک دوره چهار ماهه از تمام استان‌های کشور بازدید کرد و تجربه بررسی کردن گونه‌های خزندگان ایران در زیستگاه‌های مختلف را به دست آورد. در سال‌های ابتدایی انقلاب اسلامی ایران و جنگ ایران و عراق، به واسطه وضعیت ناپایدار کشور از نظر سیاسی و تغییر نام اماکن و تحولات سیستم اداری، فعالیت‌های میدانی آقای اندرسون و سایر محققان غربی در ایران متوقف شد اما در این مدت مقاله‌ای در درباره گونه‌های لاکپشت، تمساح و کرم‌سوسمار در ایران توسط آقای اندرسون نگارش و در ۱۹۷۹ منتشر شد. همزمان با انتشار کتاب‌های مارهای ایران توسط دکتر محمود لطیفی از موسسه رازی در سال ۱۹۸۵، دکتر اندرسون مطلب مختصری در معرفی دوزیستان ایران در دانشنامه ایرانیکا به چاپ رساند. در زمان جنگ خلیج فارس آمریکا با رژیم بعث عراق، آقای اندرسون به عنوان مشاور داوطلب ارتش آمریکا در زمینه تهیه کتابچه راهنمای مارهای زهرآگین جنوب غربی آسیا فعالیت کرد و موفق به شناخت و معرفی مارهای زهری این منطقه استراتژیک شد. پس از آن در سال ۱۹۹۲ به همراه لویتون و همکاران، کتابچه «دوزیستان و خزندگان خاورمیانه» را نوشت که در آن اثر، گونه‌هایی که تا آن زمان از ایران گزارش شده بودند را معرفی کرد. در مدت پایش‌های آقای اندرسون در سرحدات سیاسی ایران، خزندگان زیادی مخصوصاً از مارمولک‌ها به دست ایشان جمع‌آوری و ثبت شد که تعدادی از آن‌ها برای بشر ناشناخته بوده و توسط ایشان برای نخستین بار توصیف و به دنیای علم معرفی شدند. خروجی بررسی‌های جناب اندرسون بر روی تنوع سوسماران این سرزمین، تالیف کتاب «مارمولک‌های ایران» به زبان انگلیسی بود که در سال ۱۹۹۹ به چاپ رسید و در دسترس عموم قرار گرفت. کتاب مارمولک‌های ایران سال‌های متمادی به عنوان منبع اصلی مورد مراجعه قرار می‌گرفت و برای تشخیص گونه سوسماران در ایران، کلیدهای شناسایی

ارائه شده در این کتاب به کار می‌رفت. از ویژگی‌های درخور توجه این کتاب مرجع، این است که اکثر نگاره‌های قرار گرفته در این کتاب، توسط شخص مولف عکاسی شده است. البته نوشتن این کتاب، پایان فعالیت‌های این پژوهشگر برجسته در ایران نبود و پس از آن نیز، همواره در کنار دانشجویان و خزنه‌شناسان ایرانی، اقدامات شایسته و شایانی در توسعه دانش خزنه‌شناسی ایران به انجام رسانده است. برای نمونه می‌توان به مشارکت در نگارش چکلیست تفصیلی دوزیستان و خزندگان ایران در سال ۲۰۰۸، نگارش «ادیات (پیشینه) خزنه‌شناسانه برای جنوب غرب آسیا» در ۲۰۱۰، مشارکت در نگارش یک عنوان کتاب فارسی به اسم «جانورشناسی در تاریخ علم، فرهنگ و تمدن ایرانی - اسلامی» در سال ۲۰۱۱ و حضور در سکانسی از فیلم مستند «در قلمرو دم عنکبوتی» ساخته فتح اله امیری اشاره نمود. در حال حاضر که در آستانه ورود به سال ۲۰۲۲ قرار داریم، آخرین بازدید ایشان از ایران در سال ۲۰۱۵ بوده است که در این سفر از چندین استان مختلف نظیر اصفهان، لرستان، ایلام و... بازدید صورت گرفته است.

مثال‌هایی از گونه‌های معرفی شده

این خزنه‌شناس مطرح در طول زندگی حرفه‌ای خود، در توصیف تعداد زیادی از خزندگان نقش داشته است که در این قسمت از مقاله به صورت مختصر، بخشی از خزندگان توصیف شده توسط ایشان نام برده می‌شود که اغلب گونه‌های لیست شده در اینجا، بومی ایران و تعدادی از آن‌ها بومزاد افغانستان هستند.

- توصیف جنس گکوهای انگشت برگی اساکوس (*Asaccus*) توسط دیکسون و اندرسون در ۱۹۷۳
- توصیف گکوی پلنگی غربی (*Eublepharis aris angramainyu*) توسط اندرسون و لویتون در ۱۹۶۶
- توصیف اسکینک مار شکل استریت (*Ophiomorus streeti*) توسط اندرسون و لویتون در ۱۹۶۶
- توصیف اسکینک مار شکل چرنوف (*Ophiomorus chemovi*) توسط اندرسون و لویتون در ۱۹۶۶
- توصیف ارمیاس آریا (*Eremias aria*) توسط اندرسون و لویتون در ۱۹۶۷
- توصیف افعی شاخدار عربی (*Cerastes gasperettii*) توسط لویتون و اندرسون در ۱۹۶۷
- توصیف آگامای صخره‌ای بدخشان (*Paralauadikia badakhshana*) توسط لویتون در ۱۹۶۹
- توصیف گکوی کوتوله لطیفی (*Micromys croeckolatif*) توسط لویتون و اندرسون در ۱۹۷۲
- توصیف گکوی انگشت خمیده پر منفذ (*Tenidactylus voraginosus*) توسط لویتون و اندرسون در ۱۹۸۴
- توصیف افعی دم عنکبوتی (*Pseudocerastes urarachnoides*) توسط بستانچی، اندرسون و همکاران در ۲۰۰۶
- توصیف اسکینک مار شکل مرنجاب (*Ophiomorus maranjabensis*) توسط کاظمی، اندرسون و همکاران در ۲۰۱۱
- توصیف آگامای سر وزغی لوت (*Phrynocephalus lutensis*) توسط کمالی و

کتاب جانورشناسی در تاریخ علم، فرهنگ و تمدن ایرانی - اسلامی

اندرسون در ۲۰۱۵
 • توصیف گکو پارسی ضیائی (*Parsigecko ziaiei*) توسط صفایی مهر، و غفاری و اندرسون در ۲۰۱۶
 • گوی انگشت برگی اندرسون (*Asaccus andersoni*)، گونه بومزاد ایران، توصیف شده توسط ترکی و همکاران در ۲۰۱۱

اندرسون در ۲۰۱۵
 • توصیف گکو پارسی ضیائی (*Parsigecko ziaiei*) توسط صفایی مهر، و غفاری و اندرسون در ۲۰۱۶

دکتر اندرسون در کنار دکتر رستگار پویانی، خزنده شناس ایرانی
 (Photo by Natalia Ananjeva)

منابع

1. Anderson, S. C. (1968). Zoogeographic analysis of the lizard fauna of Iran. The Cambridge history of Iran, 1, 305-371. DOI: <https://doi.org/10.1017/CHOL9780521069359.011>
2. Anderson, S. C. (1999). The lizards of Iran. Society for the Study of Amphibians and Reptiles.
3. <https://iranicaonline.org/pages/consulting>
4. <https://swasiazoology.tripod.com/index.html>
5. <https://www.isna.ir/news/isfahan-38803>
6. Leviton, A. E., & Anderson, S. C. (2010). The Herpetological Literature for Southwestern Asia. California Academy of Sciences.

نامگذاری گونه‌ها به افتخار استیون

اندرسون

همانطور که از مطالب پیشین مشخص است، دکتر اندرسون از استادان بسیار برجسته، فعال و قابل احترام در عرصه خزنده‌شناسی و از پیشکسوتان خزنده‌شناسی ایران است که به همین سبب، مورد ستایش خزنده‌شناسان ایرانی و غیر ایرانی قرار گرفته است. مثلاً برای تقدیر از زحمات او، نام برخی گونه‌های جدید را به افتخار این محقق، «اندرسون» نامیده‌اند. لازم به ذکر است در سال ۱۳۹۶ خورشیدی، پادکستی با موضوع اقدامات استیون اندرسون در ایران توسط خانم فرناز حیدری، خبرنگار حوزه محیط زیست، تهیه و توسط سایت دیجیکالا منتشر شده است که خود، مصداقی از قدردانی و قدرشناسی مردم ایران از تلاش‌های او در حوزه تنوع زیستی این مرز و بوم است. برای نمونه می‌توان به مارمولک‌های زیر اشاره کرد که نام خود را از استیون اندرسون گرفته‌اند:

- ارمیاس اندرسون (*Eremias andersoni*)، گونه بومزاد ایران، توصیف شده توسط داروسکی و شرباک در ۱۹۷۸
- گوی استیون اندرسون (*Mediodactylus*)